

У С Ъ В Ъ Р Ш Е Н С Т В А Н Е Н А Н А У Ч Н И Т Е С Т А Н Д А Р Т И
I M P R O V E M E N T O F S C I E N T I F I C S T A N D A R D S

Д О Б Р И П Р А К Т И К И П Р И Н А У Ч Н И Т Е П У Б Л И К А Ц И И

Елена КРЕЙЧОВА

Масариков университет, Чехия
E-mail: ekrejцова@phil.muni.cz

GOOD PRACTICES IN SCIENTIFIC PUBLICATIONS

Elena KREYTCHOVA

Masaryk university, Czech Republic
E-mail: ekrejцова@phil.muni.cz

ABSTRACT: The aim of the text is to increase the sensitivity of researchers to violating the rules of publication ethics and contribute to the cultivation of publication environment in Czech academic sphere. A number of possible negative phenomena may be based on poor awareness of the less experienced authors or due to the influence of external circumstances. The text presents the rules of good scientific practice that are established mainly in official documents and ethical codes of scientific institutions. The good practices in scientific publications of Masaryk university, Brno, Czechia are presented in detail, journals and publishers that promise too easy conditions for the publication of the authors' work should be avoided, because of harming academic careers, negatively affecting scientific integrity and reducing the value of the research work.

KEYWORDS: ethics of scientific work, publication ethics, academic publishing, scientific publications, ethics, Masaryk university

Една от основните професионални цели на академичните и научни работници е да публикуват резултатите от своите изследвания. Публикацията е най-важното средство за научна комуникация и същевременно „стока“ на всеки учен. Етиката на научното публикуване е отговорност на всеки автор или рецензент на научен текст. Но в същото време той създава имиджа на институцията, която представлява. Учен, който използва съмнителни или неетични практики при публикуване, се излага на риска да опозори своята научна дейност, а оттам и своята институция. Въпреки че подобно поведение не може да бъде предотвратено просто с издаване на стандарти за научните публикации, очаква се институцията да публикува становище какво поведение счита за неприемливо за своите служители. Правилата за добри научни практики се регулират главно в официални документи и етични кодекси на научни институции и компании (Knechta, Dvořák, 2013, с. 555). Различните практики и стратегии при публикуване могат да имат големи последици за кариерата, персоналните и финансовите въпроси, наукометрията и т.н., а понякога е трудно да се дефинира границата между неетичен подход и чист прагматизъм. В. Споуста (Spousta, 2004, р.59) посочва, че неетичното поведение може да бъде мотивирано от прекомерна амбиция, слаба самокритичност, липса на характер и липса на най-обикновено човешко благоприличие, заедно с прекомерни усилия за повишаване на собствения престиж и научно признание и т.н. (цит. по Knechta, Dvořák, 2013, с. 556).

Въпреки това, целта на издаването на институционални стандарти за научните публикации не е да накърни по никакъв начин свободното пространство за академични изследвания и публикуване. В академичните среди имаме много автори – от много опитни, с години академичен и научен стаж, до начинаещи. За много учени тези принципи със сигурност се приемат за даденост. Редица възможни негативни явления могат да се основават на слаба информираност на по-неопитните автори или поради влияние на външни обстоятелства. Неетичните научни и издателски практики обаче не могат да бъдат оправдани.

Тук бих искала да представя препоръките за авторите на научни текстове, издадени от Масариковия университет Бърно, Чехия. Текстът „Dobrá praxe vědeckého publikování“¹ е декларация за позицията на Масариковия университет относно етиката на научното публикуване и същевременно препоръка или инструкция за бърза ориентация на новопостъпили изследователи или докторанти. Масариковият университет приема принципите на международно признатите добри практики в областта на научното публикуване. Съдържанието на документа е следното: Етичен кодекс за академичния и научния състав на Масариковия университет; Добри практики за научно публикуване; Авторство; Кой е и кой не е автор?; Ред на посочване на авторите; Общи препоръки; Афилиация; Насоки за посочване на афилиация; Какво да избягвате; Неетични или нежелани стратегии за публикуване; Насърчаване на дейности, които подкопават доверието в научните публикации; Какво да направите, ако се сблъскате с неприемливи издателски практики; Отчитане на резултатите от научноизследователската и художествената дейност в Масариковия университет. Тук бих искала да изтъкна някои ключови моменти от текста, които представят позициите на Масариковия университет. Масариковият университет подкрепя максималната прозрачност на научните публикации, стига това да не застрашава например търговски тайни или авторски права. Добра практика в много области е ръкописите да се подлагат на вътрешна рецензия, евентуално се консултират с външни експерти. Тази практика повишава качеството на ръкописа и същевременно изразява отвореността на авторите към професионалната общност. Създаването на научен текст трябва да отговаря на принципите на надеждност, честност, отговорност, балансираност, оригиналност и прозрачност. Тези принципи обикновено са налични в упътванията за публикуване на всеки качествен издател. Някои от принципите са споменати в Етичния кодекс на Масариковия университет, така че ги споменаваме само накратко:

- Авторите трябва да публикуват резултатите от изследванията ясно, честно, без манипулиране и фалшифициране на данните.
- Авторите трябва да гарантират, че публикуваният текст е оригинален, не е публикуван другаде и съдържа препратки към всички използвани източници и съответните предишни изследвания.
- Всички автори поемат отговорност за публикувания текст.
- Авторството, посочено в статията, отразява реално приноса на съответното лице към публикувания труд.

В главата „Какво трябва да избягваме“ се подчертава, че е важно е да се осъзнаят рисковете от подхода „publish-or-perish“, който е изключително разпространен в днешния академичен свят, и да се устои на изкушението да се публикува твърде бързо и твърде лесно. При публикуване има редица явления, които са противоречиви или направо неприемливи от гледна точка на общоприетите правила, като Масариковият университет настоятелно препоръчва да се избягват тези практики. Университетът отхвърля най-вече следното:

- Чисто прагматични стратегии за публикуване, чиято основна цел не е разпространението на научни знания, а изкуственото повишаване на личния рейтинг или други лични интереси,
- Насърчаване на дейности, които подкопават доверието в системата за научно публикуване, например нискокачествено рецензиране (peer review) (т. нар. хищнически издатели/списания).
- Приписване на авторство на лица, които не са считани за автори съгласно установените добри практики; и обратно, пропускане на автори, които са имали значителен принос към труда.
- Плагиатство.

Относно неетичните или нежелани стратегии за публикуване в документа се посочва, че типичен пример за това е свръхпродукцията на текстове с минимален обем и относително по-

¹ Dobrá praxe vědeckého publikování. Doporučení pro autory, vydáno 20. 6. 2017, Sestavil: Michal Petr (MU) (<https://scientometrics.muni.cz/publikace>)

ниско качество с цел увеличаване на броя на публикациите. Подобен е случаят с така наречените „salami slicing“. Става дума за целенасочено разделяне на една изчерпателна статия на няколко статии, които разглеждат научен въпрос само от една гледна точка, с цел изкуствено увеличаване на броя на публикациите. Друг пример е изкуственото увеличаване на цитиранията на собствените трудове. Тези практики могат да приемат различни форми. В някои случаи, от гледна точка на автора, това може да е целенасочена дейност, водеща например до по-висок брой цитирания, което може да окаже влияние върху анализа на публикационната дейност (наукометрия) и съответно върху други въпроси, свързани с кариерното развитие. Става дума преди всичко за съзнателно и целенасочено изградено участие в затворена мрежа от взаимно цитиращи се автори или списания. В други случаи високата степен на кръстосано цитиране на статии в рамките на едно списание или в рамките на затворена група от списания (т.нар. „братство на цитиращите“) може да е непреднамерен ефект от гледна точка на автора, свързан по-скоро с неетични практики на издателя на списанието.

Друг проблем, който се изтъква в текста, е насърчаване на дейности, които намаляват доверието в научните публикации. Тази тема е свързана най-вече с широко разпространеното явление на т.нар. хищнически списания, които злоупотребяват с модела на свободен достъп с цел печалба за сметка на научното качество на продукта – т.е. липса на надеждна и висококачествена процедура за рецензиране (peer review). Ако авторът плати такса за публикуване в хищническо списание, той обикновено е сигурен, че текстът му ще бъде публикуван – независимо от неговото качество. Издателите на хищнически списания паразитират върху иначе благородната идея за т. нар. „отворен достъп“, което прави резултатите от изследванията достъпни за читателите безплатно (Kratochvíl 2017). От практиките на издателите на хищнически списания се дистанцират както научните институции и университетите, така и правителствените органи в Чехия – Комисията за оценка на резултатите на изследователските организации (KHV) и Съветът за изследвания, развитие и иновации (RVVI). Редица автори на специализирани публикации са изправени пред риска трудът им да бъде публикуван от съмнително издателство или в съмнително списание. В практиката терминът „хищнически“ се използва за описание на такива издатели и списания, но с оглед на неспазването от тяхна страна на принципите на прозрачност и добри практики при публикуване в рецензирани списания, все по-често се използват термини, изразяващи смисъла „съмнителен“, напр. недостоеен за доверие, фалшив, подозрителен (untrustworthy, bogus, suspicious)².

Мотивацията за публикуване в хищнически списания често е изкуствено увеличаване на публикационната активност. Ако има достатъчно хора, които се интересуват от лесното публикуване, хищническите издатели и списания могат да продължат да се развиват и да изместят утвърдените и качествени издателски медии. Този подход може да доведе до фатално намаляване на доверието в цялата система за научно публикуване и до загуба на морален авторитет за автора или неговата институция, независимо от това колко безпроблемни и етични публикации е направил авторът (по-подробно Kratochvíl, Plch, 2020). Препоръките към авторите от Масариковия университет са следните:

1. Използвайте опита на колегите си, професионалните общности и здравия разум при избора на място за публикуване – ако нещо изглежда подозрително, действайте изключително предпазливо.
2. Използвайте проверени канали, за предпочитане списания, индексирани в WoS и SCOPUS или регистрирани в ERIHplus.
3. Не отговаряйте на имейли, в които ви канят да публикувате (особено обзорни статии) в тяхното списание (за което не сте чували и не знаете нищо).
4. Ако се съмнявате в дадено издателство/списание, винаги търсете информация (например в интернет), за да видите дали списанието притежава горепосочените характеристики на хищнически издателства/списания.

² Виж <https://is.muni.cz/do/sukb/kuk/materialy/cze/Predators/index.html>, също и <https://hodnocenivedy.muni.cz/>

5. Ако се съмнявате относно конкретен издател/списание, можете също така да използвате услугата „*Vim, kde publikuji*“³, достъпна на <http://vimkdepublikuji.cz/>. (<http://vimkdepublikuji.cz/>; оригиналната версия на английски е на адрес: <http://thinkchecksubmit.org/>.)

6. Ако списанието е в режим на свободен достъп (Open Access), проверете го в Директорията на списанията със свободен достъп (Directory of Open Access Journals) – авторитетна директория на качествени списания със свободен достъп. Тази услуга също така изготвя собствени методи за разпознаване на хищническите списания. Проверете дали издателят е регистриран в Асоциацията на издателите на научни издания със свободен достъп (Open Access Scholarly Publishers Association).

7. Ако е възможно, избягвайте подозрителни списания и издатели. Със сигурност винаги има алтернативи.

Масариковият университет отхвърля всяка форма на използване на системата на хищническите издатели и други методи за лесно увеличаване на издателските резултати и изкуствено увеличаване на отзвук на собствените научни трудове.

Повече от всякога съществува спешна необходимост научноизследователските институции и изследователите да осъзнаят абсолютната необходимост от оценка на издателя/списанието. В днешно време е абсолютно необходимо да се оцени качеството на публикациите на съответния издател. Способността за идентифициране на съмнителни списания постепенно става очевидна като част от процеса на публикуване, при който авторите трябва да си задават въпроса дали издателят и неговите публикации не отговарят на критериите за съмнителни публикации. Когато избират списание, авторите трябва да обърнат внимание на прозрачността на всички основни данни, като например данни за контакт, ясна финансова политика на издателя, надеждността на експертния опит на членовете на редакционната колегия, ясно определен процес на рецензиране (peer review), обявяване само на релевантни показатели за цитиране и др. Въпреки това, не трябва да проверяваме само формалните критерии, а трябва да се интересуваме и от професионалното качество на списанието и от цялостното функциониране на списанието (Kratochvíl, Plch, 2020, с. 31). С оглед на горепосоченото най-ефективната защита срещу публикуване в съмнителни списания е обучението за това как да ги разпознаваме. Това е единственият начин да се повиши осведомеността на академичната общност за рисковете от публикуване в съмнителни списания, създадени единствено с цел финансова печалба. В заключение обаче може да се каже, че не съществува пълен и окончателен списък на съмнителни или хищнически списания и издателства. Всяка година се издават много лоши и много добри списания. Въпреки това трябва да се избягват списания и издатели, които обещават твърде лесни условия за публикуване на работата на авторите, като по този начин вредят на академичната им кариера, влияят отрицателно на научния им интегритет и намаляват стойността на изследователската им работа.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Knechta, P., Dvořák, D. (2013)** Knechta, Petr, Dominik Dvořák. Etika vědecké práce a publikování pro mírně pokročilé // *Pedagogická orientace*, 2013, roč. 23, č. 4, s. 554–578, DOI: 10.5817/PedOr2013-4-554
- Kratochvíl, J., Plch, L. (2017)** Kratochvíl, Jiří, Lukáš Plch. Predátorské časopisy: praktiky jejich vydavatelů a jak se jim bránit // *Vnitřní lékařství*, Brno: Facta Medica, 2017, roč. 63, č. 1, s. 5-13.
- Kratochvíl, J., Plch, L. (2020)** Kratochvíl, Jiří, Lukáš Plch. Pochybné časopisy. Správa Univerzitního kampusu Bohunice (muni.cz). Masarykova univerzita, 2020, <https://is.muni.cz/do/sukb/kuk/materialy/cze/Predators/index.html>
- Spousta, V. (2004)** Spousta, Vladimír. Etické aspekty a mýty v hodnocení vědecké práce. // *Universitas*, 2004, 37(1), s. 58–61.

³ „Знам къде публикувам“